

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لے کے ناں میں سوچئے رب دا کراں کلام بیان
مہر محبت کرنے والا اُچا اُسدا ناں

سرڈے پوے

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

سٲر دے ٲولے

شاعر
محمد ریاض قاصر

جملہ حقوق بحق گندھارا ہندکو اکیڈمی محفوظ اُن

سڑے پولے	نام کتاب
محمد ریاض قاصر	شاعر
محمد ریاض قاصر	کمپوزنگ
محمد ثاقب حسین	سرورق
2018ء	سال اشاعت
محمد ضیاء الدین،	اہتمام اشاعت
چیف ایگزیکٹو کمیٹی، جی ایچ اے	
150 روپے	قیمت
جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ پشاور	پرنٹنگ
گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور	مطبع
978-969-687-216-0	ISBN No.
گندھارا ہندکو اکیڈمی، 2 چنار روڈ،	ملنے کا پتہ
آبدھرہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور	

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدھرہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

091-9216223, 9216224

www.gandharahindko.com

انتساب

والد الف دین و زوجہ الف دین کے نام

فہرست

نمبر شمار	عنوان	صفحہ
۱	اظہار تشکر	6
۲	پک ضروری گہل	7
۳	سڑدے پولے	8
۴	ریاض قاصدی شاعری	11
۵	کلام	16-97

اظہارِ تشکر

جہاں لوکاں دا میں شکریہ ادا کرناں چاہنداں، اونہاں لوکاں دے ناں پہلے تسدے سامنڑیں
 رخواں ضروری سمجھداں۔ پہلاناں سلطان سکون صیب دا۔ فرماجد شاہ صیب، اس تو علاوہ ناصر بخت یار، اجمل
 نذیر، نذیر کیلوی، میجر امان اللہ امان، جان عالم، اختر نعیم، وحید لعل، جناب شیراز محمود قریشی، تصدق حسین
 قریشی، ماسٹر نصیر صیب، ماسٹر رشید صیب، جناب ریاض طاہر صیب، جناب واحد سراج صیب، اقبال کلوروی
 صیب، عامر سہیل صیب، شعیب آفریدی صیب، K2 ٹی وی اینکر ملک کاشف صیب، اے لوک قابل رشک ہن
 تے خاص طور تا ضیاء الدین صیب جیہڑے گندھارا ہندکو بورڈ دے جنرل سیکریٹری ہن ہو اس کتاب ٹوں
 چھاپ رن۔ ظفر محمود صدر مسلم لیگ (ن) مانسہرہ، مڑی پہلی کتاب ”دو منظر“ دی تقریب رونمائی پنج جناب
 سردار یوسف مہمان خصوصی آسے انہاں دا میرے اُتا اے خاص احسان اے میں ساری مڑی زندگی یاد
 رخساں۔ مڑی دوئی کتاب ”توقیر غزل“ دی تقریب رونمائی کراچی پنج ہوئی۔ جس دی صدارت شبنم رومانی
 صیب مرحوم، رفیع الدین راز صیب، ہور مچ سارے شاعراں سوہنڑ شرکت کیتی تے وزیر ماحولیات نعمان
 سہیل گل انہاں بھی اس تقریب پنج شرکت کیتی۔ انہاں مڑی کتاب ”توقیر غزل“ تا مک ایوارڈ دتا۔ انہاں
 ساریاں دافر میں ہک واری ہندکو شاعری دی کتاب ”سردے پوئے“ پنج شکریہ ادا کرداں تے سلطان سکون
 صیب جس طریاں فرمایے کہ ہندکو دارسم الخط کوئی نئی، اس آسدے شاعر ہندکو شاعری پنج ہندکو، فارسی، اردو،
 پنجابی دے لفظ استعمال کردن تے میں ہک دلیل دیساں کہ پنجابی غزل پنج ”آتش“ لفظ استعمال ہوئے دے
 تے اس غزل دا میں ہک فقرہ تسدے سامنے رخ کے میں تساں کولو اجازت کن ساں

یارڈاڈی عشق آتش لائی اے

والسلام

محمد ریاض قاصر

بجالی، ضلع تحصیل مانسہرہ، براستہ قلندر آباد

0322-9912093

ہک ضروری گھل

محمد ریاض قاصد اعلق ہزارے دی اُس سرزمین نال اے جدے وچ ہندکوواناں دی تعداد سبھی
ودھ کے وے تے اوہ ہندکو زبان تے فخری کردین تے فخر دے نال نال اوہ آپڑے اظہار دا ذریعہ ہندکو کتاباں
دی صورت اچ کردین تے مئوں اس گل دی خوشی اے کہ قاصیب نے آپڑی ماں بولی اچ شاعری کر کے
ہک خوبصورت کتاب ”سڑ دے پولے“ دے نال نال پیش کیتی اے جس توں گندھارا ہندکو بورڈ تے گندھارا
ہندکو اکیڈمی شائع پئے کردین۔ مئوں قاصیب دا تعارف اختر نعیم صیب نے کروایا ایتے اس طراں ہندکو
دے ہک خوبصورت شاعر نال میں متعارف ہویاں تے انہاں دی ہندکو شاعری دا مسودہ موصول ہویا تے میری
ایہہ خواہش ائی کہ اس ہندکو دے مسودے توں لوکاں تکل بی پہنچنا چاہیدے۔ ایہہ کتاب تو اڈی خدمت اچ
تو اڈے ملاحظے وے سے حاضر اے۔

محمد ضیاء الدین

(جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ)

سردے پو لے

محمد ریاض صاحب کا قلمی نام ریاض قاصر ہے۔ آپ کا تعلق بحالی کے ایک بڑے گاؤں سے ہے جو مشہور باخ کرپن ہسپتال قلندر آباد سے بجانب جنوب مغرب چند کلومیٹر کے فاصلہ پر واقع ہے۔ اور شاید یہی وجہ ہے کہ ریاض قاصر ایک نہایت مخلص، خلیق، نمگسار، اور سادہ و متحمل مزاج انسان ہیں۔

یہ تو معلوم نہیں ریاض قاصر کب اور کس دور میں شاعری کی جانب متوجہ ہوئے مگر گزشتہ ایک مدت سے شاعری سے منسلک ہیں۔ چنانچہ چند سال پہلے آپ کا ایک شعری مجموعہ جو اردو غزلیات پر مشتمل ہے تو قیر غزل کے نام سے شائع ہو چکا ہے۔ جسے ادبی حلقوں میں بہ نظر تحسین دیکھا اور پڑھا گیا ہے۔ اس کے ساتھ ساتھ ریاض قاصر نے اپنی مادری زبان ہندکو میں بھی غزلیں لکھنا شروع کیں اور اب ان غزلوں کا ایک مجموعہ سردے پو لے کے نام سے مرتب کیا ہے۔ جس کا کمپوز کیا ہوا مسودہ میرے پاس لائے اسے دیکھنے، پڑھنے اور اس پر اپنی رائے لکھنے کا مجھے موقع ملا ہے۔ میں نے یہ مسودہ نہایت باریک بینی سے پڑھا اور جہاں کہیں مجھے اصلاح کی ضرورت محسوس کی اپنی سوجھ بوجھ کے مطابق تھوڑی بہت ترمیم و رد و بدل کیا۔

گو کہ ہندکو زبان اپنے قدیم لوک ادب سے مالا مال ہے جس میں چار بیٹے، ماہیے، بھارتیں، محاورے، کہاوتیں، لوک کہانیاں اور شادی بیاہ میں گائے جانے والے گیتوں کا وافر ذخیرہ موجود ہے مگر اس ادب کو نشر و اشاعت کی سہولت میسر نہیں رہی اور یہ ادب سینہ بہ سینہ ہم تک پہنچا ہے اب گزشتہ دو تین دہائیوں سے مقامی شعرا نے اس کو جدید ادب (غزلیات، نظمیں، افسانے) سے ثروت مند کیا ہے ہندکو زبان میں بے شمار محاورے ہیں جن میں ایک محاورہ سردے پو لے لکڑاں بھی ہے۔ اسی محاورہ کے پہلے حصہ کو ریاض قاصر نے اپنے اس مجموعہ کا نام دیا ہے۔

دراصل کسی بھی زبان میں شاعری کے لئے چند دیگر امور کے علاوہ شعری شعور اور شاعرانہ ماحول میسر نہیں ہو سکا۔ ظاہر ہے کسی گاؤں میں تو ہمہ وقت زمینداری، کاشتکاری، زمینوں، فصلوں اور مال مویشیوں

کے بارے میں ہی بات چیت ہوتی ہے وہاں شاعری کا کیا کام۔ لیکن ریاض قاصر نے ایسے غیر شاعرانہ ماحول میں رہتے ہوئے بھی شاعری کے شوق، لگن کو برقرار رکھا اور اپنی ذہانت، شعری شعور اور سوجھ بوجھ کے بل بوتے شاعری کرتے رہے۔ ریاض قاصر نے حسب روایت محبت کے جذبات و احساسات کے ساتھ ساتھ معاشرے کے دیگر کئی ایک مسائل کو اپنی شاعری کا موضوع بنایا ہے۔

ہندکو زبان کو ادبی زبان بننے میں ابھی بہت وقت درکار ہے اور بہت سے مسائل درپیش ہیں۔ ایک مسئلہ تو مشترکہ و متنقہ رسم الخط کے نہ ہونے کا ہے۔ ہر شاعر یا ادیب اپنی ذہنی اہلیت کے زیر اثر رسم الخط میں لکھ رہا ہے۔ دوسرا مسئلہ ہندکو کے بے شمار لہجوں اور تلفظات کا ہے کہ ایک شاعر کوئی لفظ کسی اور لہجے میں لکھتا ہے تو کوئی دوسرا کسی اور لہجے اور تلفظ میں لکھ رہا ہے اور اسی مجبوری کے تحت اردو، فارسی اور پنجابی زبانوں کے الفاظ بھی استعمال کئے جا رہے ہیں خیر یہ ایک الگ بحث ہے جس پر بات کرنے کا یہ موقع نہیں۔

ریاض قاصر قابل داد ہیں کہ ایک غیر شاعرانہ ماحول میں رہتے ہوئے بھی اچھی شاعری کی ہے۔

ریاض قاصر کی غزل کے دو شعر یہ ہیں۔

نہ کوئی جھگڑا نہ کوئی بیر کل دا پہلا کل دی خیر
خیر ہوے تے سب خیر کل پہلا کل دی خیر
مڑی نظر بچھن سارے ہندوؤں مسلم پیارے پیارے
دھمنڈتے ہو جلدن زیر کل دا پہلا کل دی خیر
میں ہاں قاصر قاصر رہنا دُنیا تو غیر حاضر رہناں
قاصر کولو منہ نہ پھیر کل دا پہلا کل دی خیر

مُج سونہڑا سونہڑا سونہڑا سونہڑا مائی اے
مک حسن دا جلوہ دینا کے تے مُڑا یار گیا
مُج پیارا پیارا پیارا پیارا پیارا نالو

مک پیا دے لارے لا کے تے ٹر مڑا پار گیا
ریاض قاصر کے بہت سے اشعار مجھے پسند آئے اور میں نے وہ یہاں اس لئے نقل نہیں کئے
کہ یہ حق ہر قاری کا ہوتا ہے کہ وہ شعر اپنے حوالے سے پڑھے اور لطف حاصل کرے
آخر میں ریاض قاصر کے حق میں میری دعا ہے کہ اللہ تعالیٰ ان کی محنت کو بار آور فرمائے آمین۔
سلطان سکون
۵ مئی ۲۰۱۷ء

ریاض قاصردی شاعری

شاعری انسان دے لطیف ترین جذبات دی عکاسی کردی اے تے انسان دے مہذب ہونڑیں دی سب توں بڑی دلیل اے۔

شاعری دے دو حصے ہوندن ہکی دا تعلق خیال تے فکر نال اے تے دوئے دا شعر دی تکنیک نال، میرے اس مضمون دا تعلق ریاض قاصردی شاعری دے فکری پہلو نال اے۔

ریاض قاصردی کتاب ”سڑے بولے“ انھاں دی شاعری دا مجموعہ اے جس پنج حمد، نعت، نظماں، گیت تے غزلاں شامل ہن۔

ریاض قاصردی شاعری پنج ہک سچے تے کھرے عام آدمی دی نفسیات، اس دے سوچڑیں دے انداز، زندگی دے بارے پنج اس دا نظریہ، روایتاں دی پاسداری، جرات تے بہادری، ارد گرد نال یعنی قدرتی ماحول نال انسان دا رشتہ، رشتیاں دا تقدس، پیار محبت، رہن سہن، تہذیبی حوالے، معاشرتی اونچ نیچ، دی نظر آندی اے تے نالے نفرت، فرقہ بازی، منافقت توں دوری دیاں نصیحتاں وی ملدین۔

یعنی ریاض قاصردی شاعری پنج ہک گرائیں جنویں دا مکمل عصری شعور نظر آندے۔ قاصد ہک سچا تے سچا فنکار اے۔ جیہڑا آپڑیں خیال آس کسی وی لیپا پوتی توں بغیر آپڑیں خاص سادگی نال بیان کر چھوڑ دے۔ اس دے کلام دا حسن اوہی سادگی اے۔ اس دا مطلب ایہہ وی نیچھ کہ اوہ ہر گل سدھی سادی کر کے چھوڑ دیندے۔ اوہ ”انڈ ٹھے“ دے خواب دیکھدے۔ ادب دی اصل خوبی وی ایہی ہے کہ ہک فنکار اوہ ٹھونڈھے جیہڑا عینہ یا جیہڑا ہووی عینہ ہکدا۔ پر اس اڈاری پنج صرف خلاواں دا ہی سفر عینہ اس واسطے، مٹی نال جڑت وی بڑی ضروری اے۔ قاصد صرف مٹی دے شاہکار عینہ بنزاندہ بلکہ اس پنج روح پاکے اس دا دام وی دینداں چاہندے۔

کتھوں آنڑ کے بت پنج باواں روح قاصد

سونزاں میں شاہکار بنزایا مٹی دا
 اساں دے اس دور بچ منافقت آپڑیں عروج تے وے۔ مذہبی تے اخلاقی سطح تے ہرجائی نصیحتاں دا ہک
 شور اے پر اسی فروی بہوں تیزی نال اخلاقی گراوٹ دا شکار ہوئی چلنے آں۔ یعنی عمل ناکیں دی کوئی وی شے
 کدھرے نظر نیخھ آندی۔ قاصر آپڑیں ویلے دے انھاں نصیحت کرڑیں والیاں آخندے جدوں تک تساں
 دا آپڑاں عمل ٹھیک نہ ہوسی تے امن دا چاٹناں کدے نیخھ ہو بکد اوہ مولویاں انجو مخاطب کردے:

بانگاں دیندیں ادھی راتی کس جوگے
 پانڑیں بچ توں بالدیں باقی کس جوگے
 مٹی نال قاصر دا ڈونگا رشتے اوہ اس دیاں ابھیاں خوبیاں کہڈا آخندے کہ پڑھنے والا حیران رہ
 جلدے۔

شعر دے بچو:

آپے جوگے کہاں بنزایا مٹی دا
 پہن پہن کے کئی وار بنزایا مٹی دا

کہر انسانی ترقی بچ اہم ترین شے وے۔ انسان جدوں تہذیب دی بنیاد دیتی تے سب توں پہلے کہاں بنزایا
 ایہا۔ ماہرین آخدن، انسان شکار توں بعد جس دور بچ پیر رخیئے اوہ زرعی دور ایہا۔ انسان جنگلاں توں لہہ کے
 دریاواں دے کنارے بسیئے تے اتھے سب توں پہلے کہاں بنزایا فرگراں توں بعد بڈے بڈے شہر بنزائے
 گئے۔ تے اج اسی، کنکریٹ تے سریئے نال بنزایا دیاں کئی کئی سومنزلہ عمارتاں دیندے آں۔ پر اس ترقی انسان
 آں اس مٹی توں بہوں دور کر چھوڑیا وے۔ قاصر کبھی سوہنڑیں تے بکھری گل کیتی اے۔ کہ مٹی دے کہاں جدوں
 یکسانیت نال پہر جلدن تے اساں کئی کئی وار تعمیر کیتا جل بکدے۔ یعنی شاعر آپڑیں ”حسرت تعمیر“ دی
 خواہش آں پوراوی کر بکدے تے نالے آپڑیں مٹی نال رشتے دا وی پتا دیندے۔

بچ ہک تخلیق کار دا سب توں بڑا مسئلہ ہوندے۔ جبر دے زمانے بچ اگر کوئی ہو رکھلے نہ کھلے شاعر
 ہمیشہ مظلوم تے سچے نال کھلتے دا ہوندے۔ ریاض قاصر آپڑیں اندر دے فنکار دے ہتھوں مجبور اے تے ہر

ویلے سچے نال کھلتے دانظر آندے۔

ایہہ سوہنڑیں شعر دینجو:

سڑ	دے	پولے	کلدا	رہندے
را	لوکاں	دا	ڈکدا	رہندے
سچ	کولوں	اوہ	نفرت	کردے
کوڑ	اوہ	قاصر	کپدا	رہندے

ریاض قاصردی شاعری پنج ہمت دے نال نال جرات دیاں وی جہان ساریاں مثالاں ملدین۔ ایہی جرات انسان دے اندر غیرت دا جذبہ پیدا کردی اے۔ کسی وی قوم واسطے جرات ہی اس دی بقا دی ضمانت ہوندی اے۔ جرات دے جذبے نال پہرے دا شعر دینجو:

اس	سامڑیں	آ	کے	وار	کینا
مزا	آسی	دشمنو	داری	دا	

عالمی سطح تے جہان ساریاں تحریکاں اٹھین تے اگے وی اٹھدیاں رہسن۔ انھاں دا اثر ہر زبان تے ہوندے، اسان دی سوہنڑیں زبان ہندکووی موضوع دے اعتبار نال کسی ہور زبان توں کہٹ عینھ۔ تانیٹیت دی تحریک دا آغاز تے فرانس توں ہو یا ایہا۔ اس تحریک پنج عورتاں تے ہونڑیں والے ظلم تے انھاں دے حقوق دی گل کیتی جلدی اے۔ اس تحریک جتھے دنیا دیاں ساریاں زبانوں متاثر کیتے اتھے ہندکو شاعری پنج وی اس دیاں مثالاں ملدین قاصر دا شعر دینجو، اس ہک گرائیں دی زنانی دی زبان پنج اس دے مسائل بیان کیتھن:

اے بانڈی اگی نال ساڑ تے فر مڑی جان چھٹے
مڑے سرے اتوں کھاری لہاڑ تے فر مڑی جان چھٹے

اس پوری مسلسل غزل بچ گل دی ہک عورت دی زبان بچ کیتی گئی اے۔ جیہوی قاصر دے گہرے
مشاہدے دی گواہی دیندی اے۔

شاعری بچ جذبے آں بعض ویلے طنز چارچن لاجھوڑ دے، ریاض قاصر دی شاعری بچ جہان ساریاں
مثالاں ملدین جہاں بچ ہک انتہائی بلند خیال پورے گرائیں دے ماحول بچ طنز دے تیر چلاندا ہویا
مدلے۔ ایچے شعراں میں مکمل شعر آخناں، ریاض قاصر دا ایہہ شعر میرا پسندیدہ شعراے۔ ذرا تسی وی دینجو:

زورا دا جدوں چکھڑ چھلیا بوٹے بلیاں پٹ سی
پھٹ آ پڑیں آں کتے نالوں کتا آپ ہی چٹ سی

جدید دور بچ اسی دیندے آں کہ ہر پاسے گلاں ای گلاں رہ گئیں، کے سیاست، کے ٹی وی چینل، کے
سوشل میڈیا، تے کے لاؤڈ سپیکر ولے، تے کے استاد تے پیر۔ اس سارے ماحول آں قاصر کتے سوہنڑیں
انداز بچ آخدے:

کم عینھ ہوندا تڑے کولوں ہک پیسے دا
گلاں دی توں کھیر پکاندیں ہر ویلے

ریاض قاصر جائز دے کہ دنیا دی اصل دکھ تے رنجی گئی اے۔ ایہہ دنیا مسائل نال پہری دی
اے۔ اتھے پہکھ، بیماری توں علاوہ وی جہان سارے ایچے سوال ہن جہاں دا جواب ٹھونڈھڑیں واسطے انسان
صدیاں توں آ پڑیں جیہی کوشش کر چھوڑی پراج وی اوہ سوال اُتے ہی کھلتے دن۔ انسان دا کم ساری عمر محنت
کرڑاں اے۔ ایہی زندگی اے حل پاوین تھاوے یا نہ تھاوے۔ اس موضوع تے ریاض قاصر آخدے:

اسی مک جلساں سرکار، اے رولے عینھ مکدے
اے دنیا دکھ دا کہار، اے رولے عینھ مکدے

قاصر صرف آ پڑیں دور دے مسائل دا ہی ذکر عینھ کردا کہ اس دا قاری کدھرے مایوسی دا شکار

ہو کے ہمت ہی نہ چھوڑ دیوے۔ اس کول حوصلہ وی ہے اوہ جائز دے کے صبر انسان دے حوصلے آں
بدھاندے تے انسان آں محنت در راغب کردے۔ اوہ جائز دے کہ صبر دا پھل مٹھا ہوندے، بقول قاصر:

اساں صبر دی دیگ چڑھا چھوڑی
تلا چکڑ وی بلسی اگ نالوں

ریاض قاصر دی کتاب سڑدے پو لے پنچ کچھ نظماں وی ہین۔ انھاں پنچ کب ”سیاست“، نظم اے
جس پنچ سیاست تے سیاستداناں اُتے تنقید کیہتی گئی اے، اسی طرحاں کشمیر تے لکھیا گیا، گیت، قاصر دا کشمیر نال
محبت دا ثبوت اے۔ نظم ”موت“ پنچ ریاض اساناں اس دنیا دا انجام دسدے، تاکہ اسی وجود پنچ رہندیاں
ہویاں کدھرے عدم آں پہل ہی نہ جلاں۔

سید ماجد شاہ

حمد

سب کجھ اللہ دا خدائی مڑے اللہ دی
سدا بادشاہ بادشائی مڑے اللہ دی

دُنیاں بچ کوڑ اے کوڑ تے چھوڑ اے
سچ نام اے اللہ دا سچائی مڑے اللہ دی

صاف اوئی ذات اے تے پاک اوئی ذات اے
اسی سارے گندے ہاں صفائی مڑے اللہ دی

ہر گج دیتے دے تے سب گج ستر دے اوہ
اسی سارے اٹھے ہاں پینائی مڑے اللہ دی

شہد کولوں مٹھا اوہ تے ماواں کولو سوہنڑاں اوہ
مٹھے کولوں چنگی اے مٹھائی مڑے اللہ دی

اسی سارے نیویں ہاں تے قاصر اسی نکے ہاں
ساریاں تو بڑا اوہ اُنچائی مڑے اللہ دی

.....